

GAVHAR ESHCHANOVA
filologiya fanlari nomzodi,
Urganch davlat universiteti dotsenti

“ASAU – BARAQ” DOSTONI – TURKIY XALQLARNING MUSHTARAK MA’NAVIY MEROSI

Annotatsiya: Ushbu maqolada qozoq xalqining Idil qalmoqlari bilan kurashi davrida jasorat ko‘rsatgan sevimli qahramoni Baraq botir haqida yaratilganlari “Asau – Baraq” dostonining variantlari qiyosiy tahlilga tortiladi. Baraq botirning Avaz Inoq taklifi bilan Xiva xonligiga tahdid soluvchilarga qarshi kurashib, xivaliklarga yordam bergani va uning dostonida o‘z badiiy ifodasini topganligi, oqinlarning badiiy mahorati masalalari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: qozoq, variant, doston, folklorshunos, Xo‘jayli, Baraq botir, Xiva xonligi, Avaz Inoq, Omonjo o‘g‘li, O‘yrot davlati, kichik juz, Idil daryosi.

Аннотация: В данной статье к сравнительному анализу привлекаются варианты эпоса “Асав Барак”, созданного о любимом герое казахского народа Барак батыре, который показал храбрость в борьбе с Идилскими калмыками. Раскрываются задачи художественного мастерства акынов, нашли своё художественное выражение в эпосе и то, как Барак батыр по предложению Аваза Инака боролся против угрожающих Хивинскому ханству, помогал хивинцам.

Ключевые слова: казах, вариант, эпос, фольклорист, Худжейли, Барак батыр, Хивинское ханство, Авaz Инак, сын Омонжо, государство Ойрат, маленький джюз, река Идил.

Annotation: This article provides a comparative analysis of the variants of the epic “Asau – Barak” about the hero of the cossack people during the struggle against the Idil kalmyks Barak Batyr. At the suggestion of Avaz Inok the issues of artistic mastery of akyns are covered.

Key words: Kazakh, poem, variation, folklore, Khujayli, Barak hero, Khiva khanate, Avaz Inoq, Omonjo’s son, Uyrot state, small juz, Idil river.

Tarixdan ma’lumki, qozoq xalqi orasida millatining jipsligi, birligini saqlash va mustahkamlash maqsadida jon-jahdi bilan kurashgan qahramonlar ko‘p bo‘lgan. Xalq bunday o‘g‘lonlarini hech qachon unutmagan va ularni asrlar osha ardoqlagan, e‘zozlab kelishgan. Bu an’ana avloddan-avlodga o‘tib kelgan. Darvoqe, ularning faoliyati yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mana shunday ardoqlangan qahramonlardan biri Baraq botir Sotiboldi o‘g‘lidir (1743 – 1840). Qozoq xalqining bu qahramoni to‘g‘risida oqin Tilevma-g‘ambet Omonjo‘ o‘g‘li (1865 – 1935) “Asav Baraq” dostoni (jiri) ni yaratdi.

1965-yilda qoraqalpog‘ folklorsunosi Xolboy Mambetnazarov Tilevmag‘ambet Omonjo‘ o‘g‘li asarlarini to‘plab, xattotlik mahorati bilan ko‘chirgan. Mustejen esa daftarni undan olib, O‘z FA Qoraqalpog‘iston bo‘limining N.Davqorayev nomidagi Tarix, til va adabiyot institutining

qo'lyozmalar xazinasiga topshirgan. Qo'lyozma daftarda "Baraq botir" dostoni 32 sahifadan kamroq joyni egallagan.

Kuzatishlardan ma'lumki, oqinlar tomonidan kuylanib kelingan "Baraq botir", "Asou botir" nomlari bilan xalq orasida keng tarqalgan dostonlar, aslida bir asar – "Asau-Baraq"dir.

Jirchi – oqin Allabergan Tasqinboev "Asau-Baraq" dostonini (jirini) 1990-yilda Toshkentda yozdirgan. Ushbu dostonni Erejep jirchi ham kuylab yurgan. Ayniqsa, uni Qo'ng'iro't atrofida yashovchi xalq juda sevib tinglab kelishgan.

Tilevmag'ambet Omonjo' o'g'li "Asau Baraq" dostonini Mustejen o'g'li Boqitjonga kirill alifbosida yozdirgan. Folklorshunos Qorjov Jumajonov ushbu matnni qo'lga kiritgan. Shuningdek, u O'z FA Qoraqalpog'iston bo'limining N. Devqorayev nomidagi Tarix, til va adabiyot instituti Qo'lyozmalar fondida saqlanayotgan arab alifbosida yozilgan qo'lyozmani ko'chirib olishga muvaffaq bo'lganligini ta'kidlaydi [1:3]

Qozog'iston Fanlar akademiyasining qo'lyozmalar fondida saqlanayotgan "Asau-Batyr" dostoni 1991-yil 6-20-may oralig'ida Oqtepa viloyati Bayg'alim tumani gazetasida e'lon qilingan. Ammo bunda dostonning boshlanmasi, tugallanmasi va ayrim o'rinlari tushurib qoldirilgan. O'sha nusxani folklorshunos Qorjov Jumajonov M.Kiyeyevdan ksero nusxa tarzida olgan."Shunday qilib, barcha "Asau-Baraq"ni birma – bir qiyoslab ko'rsam, birini – biri to'ldirishini payqadim. Shu sababli adabiyotning jo'yali tahlil nazariyasi negizida va qo'limdan kelganicha, "Asav-Baraq"qa "xiyonat qilmaslik"ka harakat qildim. Gazeta materiallari bilan Mustajon yozmalari "Asau-Baraq"ning yalpi doston shakliga kelishida asos, qolganlari esa unga tayanch bo'lgan", – deya yozgan Q.Jumajonov [1.5]

Ma'lumotlarga ko'ra, Omonjo' o'g'li 1923–1925-yillar oralig'ida To'rtko'lda chiqqan gazetalarda o'z o'lanlarini e'lon qilib borgan. 1926-yili Xivada chiqadigan "Inqilob quyoshi" gazetasida adabiy xodim vazifasida faoliyat ko'rsatgan. 1927-yilda salomatligi to'g'ri kelmaganligi sababli, gazetadagi adabiy xodimlik vazifasidan ozod bo'lgan va shundan so'ng u biror joyda ishlamagan.

1993-yili qozoq xalqi Baraq botirning 250 yillik yubileyini o'tkazib, uning ruhini shod etdi. Ana shu yubileyga tayyorgarlik ancha oldin boshlangan bo'lib, 1992-yili "Asau-Baraq" dostoni Tilevmag'ambet Omonjo' o'g'li muallifligida birinchi marta alohida kitob shaklida nashr qilinib, to'yga to'yona qilingandi.

"Asau-Baraq" dostoni bosh qahramoni Baraq haqida Jang'aboy Saparov, Nurdavlat Kuzenboev, Navbat Ko'shinboev, Mag'ul Eluboyevlarning maqolalarida ham so'z yuritiladi. Ular botir yashagan davr, uning mardligi to'g'risidagi ma'lumotlarga aniqliklar kiritishga harakat qilganlar. Ular to'plagan manbalar bilan folklorshunos Q.Jumajonov to'plagan materiallar negizida Ota va uning avlodlari to'g'risida to'liqroq ma'lumot olishga imkoniyat tug'iladi, ammo bu ma'lumotlar hali to'ldirilishi, boyitilishi lozim, albatta.

Kuzatishlardan ma'lumki, 1627-yilda O'yrot davlati tarqatilgan. O'yrotlar tarqatilgan paytda ularning bir urug'i – to'rg'avutlar qozoq xonligini oralab o'tib, Idil va Yoyiq daryolarining dengizga quyadigan joyiga, ya'ni Kaspiy dengiziga yetib keladilar. Ular shu tariqa Idil va Yoyiq oralig'iga o'rnashishib olib, asta-sekin kichik juz yerlariga intila boshlaydilar. Bu intilish o'yrotlarning shars urug'i negizida qurilgan jo'ng'arliklar xonligi (1635 – 1758) qulagandan keyin kuchaygan. Baraq botir qozoqlarning Idil qalmoqlari bilan kurashi davrida tanilgan. Darvoqe, u shars urug'i asosida paydo bo'lgan jo'ng'arliklar bilan kurashmagan, albatta. Dostonda Baraqning qahramonligi Qabanboy, Bo'g'imboy, Eset botirlar olamdan o'tgandan keyin yuzaga chiqqan, degan ma'lumotlar ham uchraydi. Ma'lumki, Eset botir (1667–1749), Abilboy botir (1711– 1781) va O'ljaboy botir (1709 – 1785) Baraq tug'ilib, voyaga yetgach, qahramon bo'lib tanilganidan so'ng vafot etganlar. Fikrimizcha, oqin qozoqlarning mudofaalanishi, elni saqlab qolishi jarayonidagi botirlar va ularning qahramonliklari haqidagi ma'lumotlarni qo'lga kiritma olmagan ko'rinadi.

Tarixiy manbalarda yozilishicha, 1785-yil boshida Baraq botir otryadida 2000, Tilenshi botir otryadida 1500, Sirimning otryadida 2700 nafar kishi bo'lgan. Tilenshi, Sirim va Baraq dostonining qahramonlaridir. Asavning mardligi jang paytida namoyon bo'lgan.

Ma'lumki, Avaz Inoq 1790 – 1804-yillarda Xiva xonligini idora qilgan. Avaz Inoq taklifi bilan Baraq botir Xiva xonligiga tahdid soluvchilarga qarshi kurashib, xivaliklarga yordam bergan. Dostonda bu o'z badiiy ifodasini topgan. Zero, turkiy tilli, negizi bir bo'lgan xalqlarni tashqi dushmanlardan himoyalashda Baraq qardoshlik burchini bajargan, shubhasiz.

Demak, Baraq elning elligini, xalqning xalqligini saqlagan, do'st, qardosh xalqning oyoqchiligini himoya qilgan mamlakat g'amxo'ri bo'lgan qahramondir.

Turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan “Asav-Baraq” dostonining Xo'jaylida nashr etilgan varianti o'zbek xalq dostonlariga xos: “Элқисса, бурынғы откен заманда Сарыарканын даласын қазақ пен қалмақ мекен эткен экен. Сонынан жерге таласып еки жақ бір– біріне жау болып кетіпті...” tarzidagi an'anaviy boshlama bilan, M.Ahmedov nusxasida: “Элқисса, бурынғы откен заманда Сарыарканын жерінде, қазақ – қалмақ жау болып, қазақ қалмақты қонысынан аударыпты...” tarzidagi, Ye.Bileulov variantida: “Қазақ арасында қазақты билеген хан туқымы, ақсүйек Султан Шонжарлардын бақталасық пен аузы бірікпеген ...” deb ma'lumot berish bilan boshlangan.

Yuqorida keltirganimiz parchalardan ko'rinadiki, dostonning tahlil qilayotganimiz nusxalari qalmoqlarning Alako'bik boshchiligida qozoqlar ustiga yurishi tasviri bilan boshlanadi.

Dostonning Xojaylida nashr etilgan variantida tavirlanishicha, olti ming askardan iborat qalmoqning qozoqlar ustiga bostirib kelayotganini qozoq oqsoqoli Tugel qart tushida ko'radi va tushini o'z xalqiga ma'lum qiladi. Tush motivi o'zbek xalq dostonlarida alohida o'rin egallagan qadimiy motivlardan sanaladi.[6:102]. Tush tasviriga ko'ra, qalmoqlarga qarshi kurashga otlangan Baraq 18 yoshli navqiron yigit bo'lib, unga Olloh tomonidan ilohiy kuch ato etilib, xalq dostonlaridagi qahramonlardek g'ayritabiiy kuch – qudratli pahlavon bo'lgan.

Qozoq folklorshunosi S.Sekenovning yozishicha, “Baraq botir” jirining Y.Bileulov variantidan tashqari barcha nusxalarida qalmoqlarning qozoqlar ustiga bostirib kelayotgani Tugel qartning tushida ayon boladi. [5:48] Ushbu tush tasvirining tarixiy haqiqatga to'g'ri kelmasligini anglab yetgan jirchi bu motivni boshqacharoq tasvirlagan. Ya'ni “Qozoq ustiga yov bostirib kelayotgani haqidagi xabar” Abilay xon tomonidan tarqatiladi. U qozoq eliga xat yo'llab, “Қалмоқ: “Қазаққа аттанамын”, деп әскер жинап жатір. Ертелі – кеш елге жау келеді”, deb ularni ogohlantiradi.

Dostonning barcha nusxalarida Baraqning o'zini tanishtiruvi epizodi bir– biriga o'xshash ishlangan. Ammo Xo'jaylida nashr etilgan variantdagi farq Baraq o'zini onasining, Yerejep Bileulov variantida chechasining oti Qarqara deb tanishtirishida ko'rinadi:

*Мен айтайын жонимді,
Тындап қара созімді.
Сатыпалды баласы,
Барақ деп қойған отимды.
Кіші жүздің ішінде,
Табын депті затымды.
Нағашым Серке батыр – ды,
Анамның аты Қарқара [1:39]*

Ko'rinadiki, bu variantda Barak Serke Botirning jiyani, tabin urug'idan ekanligiga alohida urg'u berilyapti. Zero, epik qahramon biografiyasining asosiy mazmunini bahodirlik faoliya-

ti tashkil etadi. Aynan o'sha faoliyatda eposning asosiy mohiyati, uning pafosi mujassamlashgan bo'ladi.[4:77]

“Baraq botir” dostonini tahlil etar ekanmiz, Baraq obrazining yaratilishida ham barcha xalqlar eposlarida bo'ladigan jarayonlar kechganligini ko'ramiz. Xalq qahramonining hayotdagi qiyofasi, ijtimoiy – siyosiy faoliyati umumlashtirilgan prototipga xos xususiyatlar xalq ideali asosida qayta idrok etilgan. Negaki, “Real hayot epik syujetga aniq taqvimga asoslangan ma'lum voqealar – kurash, qamal, harbiy yurish, hokimiyat almashishi kabi hodisalarni o'zida jamlaydigan yilnoma kabi emas, balki tipik muntazam voqealar, hayotiy jihatlar, vaziyatlar, o'sha davr turmushini belgilaydigan, umumxalq ahamiyatiga ega bo'lgan hodisalarni ifodalagan holda kirib keladi.[4:78] Shu bilan birga turmushdagi reallik epik jihatdan qayta idrok etilib, badiiy ishlov beriladi, qayta shakllanadi. Eposdagi qadimiy an'analarga moslab, voqealar umumlashtiriladi, ideallashtirish, shartlilik kabi epik estetika tamoyillari unda o'z ifodasini topadi.

Buni dostonning mavjud barcha nusxalaridagi jang tasvirida yaqqol ko'rish mumkin:

*Суырды белден алмасын,
Қиялай тартып қылышпен.
Еки болді кеудесін,
Тастады кесип келлесін.
Барақ қырғын салады,
Оліп жатқан қалмақтың,
Қаны судай ағады.
Қалмақ қашып қазақтан,
Сай – салаға бұғады.[3:93]*

*Батырлар кірді урысқа,
Болмайды ерлар турысқа.
Отмеген сон найзасы,
Балтаны салды соғысқа.
Суырды бул да алмасын,
Қия тартып қалмақтың.
Екі болді кеудесін,
Тастады кесип келлесін,
Оһ – деп аттан қулады,
Бойтеректей қулады[3:83]*

Yuqorida keltirganimiz parchalardan ko'rinadiki, jang tasviri mavjud nusxalarning barchasida bir-biridan farq qilmaydigan tarzda tasvirlangan.

Dostonning qariyb barcha nusxalarida Alako'bik bilan jangda Baraqning qirq yigiti va uning maslahatchisining hissasi kattaligi yorqin ifodalangan. Ushbu obraz Xo'jayli varianti va A.Taskinboyev kuylagan nusxada “Do'sy”, E.Qulpiboyev variantida “Do's”, G. Sariboyev nusxasida “Do'psi”, Q.Imangaliyev variantida “Do'sybay” tarzida nomlangan.

Dostonning M.Ahmedov va E.Bileulov variantlarida bu obraz haqida hech qanday ma'lumot berilmagan.

Xo'jaylida chop qilingan “Acau-baraq” va yuqorida qayd qilingan doston variantlarida biy Baraqning og'asi, inisi tarzida bir xilda talqin qilingan.

Ma'lumotlarga ko'ra, Sirim xanni Erasi Sultonning tutqunidan ozod qilishini talab etib xat yozgan yo'l boshchilarning ichida tabin urug'idan Baraq botir bilan Do'si biy ham bo'lgan.[2:238]

“Baraq batir” eposining Xo‘jaylida nashr etilgan variantida Baraq botir qalmoqlar ustidan g‘alabaga erishgach, Eron hukmdori Nodirshohning O‘rta Osiyoga, jumladan, Xiva xonligi ustiga yurishida unga qarshi kurashda Avaz Inoqqa yordamga kelgani tasvirlangan:

*Қызылбастын патшасы,
Надырша келіп әскермен.
Хиуа шаҳарын қамады,
Қырдағы жатқан Бараққа,
Келді мұнын хабары.
“Келсін, деген, аттанып,
Әуз Инағы қағазы.
Досыны ертін қасына,
Аттанып Барақ барады.
Надыршані қашырып.
Аламанын қырады. [3:75]*

Darhaqiqat, yuqorida ta’kidlanganidek, epos real hayotning badiiy inikosidir. Zero, manbalar-da yozilishicha, 1688-1747-yillarda yashab, 1736-1747-yillarda Eron hukmdori bo‘lgan Nodirshoh Buxoro amirligi va Xiva xonligi ustiga yurish qilgan, o‘z hukmronligi davrida xalq boshiga ko‘plab kulfatlar yog‘dirgan, ammo ko‘p o‘tmay, mag‘lub bo‘lib, Eronga qaytgan.

Tarixchi olim A.I.Levshin o‘z tadqiqotida Baraq bilan Xiva xoni Qayipning orasida do‘stlik bo‘lganligini ta’kidlaydi. [3:215] Ushbu tarixiy haqiqat dostonida quyidagicha bayon qilinadi:

*Надыршані қырған сон,
Хиуа ханы сыйлады.
Досы биді би қойып,
Барақ жарлық алады.
Ургеніштін байлары,
Бау-бақшалы жайлары,
Ала шапан, ақ мақта.
Қырга шыққан жайдары.
Бес мата мен бир шапан
Бажыі толеп турғаны.
“Берсін, деган Бараққа”
Хиуа ханнын парманы. [3:75]*

Qozoq folklorshunosi S. Sakenovning fikricha, XVIII asrning 40-yillarida qozoq sultonlari-ning hurmatiga sazovor bo‘lgan Baraq botir Xiva xoni Qayipning kuyovi bo‘lgan va shuning uchun u xon tomonidan taqdirlangan.

Bizning fikrimizcha, Baraq botir Nodirshohga qarshi kurashda Xiva xoniga yordam bergani, uning mardligi haqida qahramonlik qo‘shig‘i yaratilishiga va bu-qo‘shiq “Baraq batir” jirining yaratilishiga asos bo‘lgan, shubhasiz.

Ushbu epizod dostonning boshqa nusxalarida uchramaydi. Doston variantlarida qozoq botirlarining rus podshosi askarlari bilan to‘qnashuvi, yuqorida qayd qilib o‘tilganidek, qozoq urug‘larini birlashtirgan kichik juz hukmronligining o‘rnatilishi tasviri berilgan:

*Әбілқайыр ханнын,
Бес баласы бар еди.*

*Айшуақ пенен Нуралы,
Еділ, Есім, Ералы,
Әбілқайыр олген сін,
Хан болып халыққа тарады.
Хан болам, деп Ералы
Бесқалаға барады. [3:120]
Үкі:
Әбілқайыр тореның,
Торт баласы бар екен.
Айшуақ пен Нуралы,
Еділ менен Ералы,
Әбілқайыр олген сон,
Ең улкени Нуралы,
Кіші жүздин ішіне,
Жайықтан Бергі қазаққа,
Нуралы хан болады... [3:178]*

Keltirilgan ushbu parchalardan ko‘rinadiki, dostonning E. Kulpibayev nusxasida Abulqayirning farzandlari besh nafar deb berilgan. Shuningdek, bu nusxada Nuralining kuch-qudrati o‘zidan oshib borayotgan Ayshuakni rus podshosining vakili Oqsoq mayorga:

*Айшуақтың бугінде,
Қазақ деген ели бар.
Елек, Қобда жери бар,
Барақ деген ери бар.*

tarzida chaqqani, keyin Oqsoq mayorning Ayshuaqni, Orenburgda qo‘lga olib, tutqunda saqlagani, Ayshuaqning inisi Edil sulton orqali Baraqa xat yo‘llab, o‘zini qutqarib olishini undan o‘tinib so‘ragani, Baraqa qning “kichik juzga jar solib,” lashkar to‘plab, Oqsoq mayor hukmronlik qilayotgan o‘lkani bosib olishga otlangani batafsil bayon qilinganki, bularning barchasi jirchining mahoratidan darak beradi.

Xo‘jaylida nashr qilingan variantda Eralining qaysi hududga hukmdor etib tayinlangani tasvirlanmagan. Ammo Nuralining Ayshuaq ustidan Aqsaq mayorga arz qilishi motivi ham bu nusxada nisbatan qisqaroq bo‘lsa-da, ishlangan.

Mustejep Axmetov nusxasida esa faqat bir o‘rindagina “uch onaning bolasi, uch mingga bosh bo‘lganligi” qayd qilib o‘tilgan-u, ammo ularning ismlari, keyingi faoliyati haqida hech qanday ma’lumot berilmagan.

Kuzatishlardan ma’lum bo‘ladiki, Ebilqayir farzandlarining barchasi bir vaqtning o‘zida turli hududlarga xon etib tayinlanmagan. Darvoqe, Ebilqayir vafot etgach, uning o‘rniga taxtga Nurali o‘tiradi. U vafot etgach, 1791–1795-yillar oralig‘ida, Erali, 1795–1797-yillarda Esim xonlik qiladi.

Tarixiy manbalarga ko‘ra, kichik juz urug‘laridan tuzilgan qo‘zg‘olonchilar rus podshosi askarlari ustiga bir necha bor yurishlar qilganar. Qo‘zgonlarni uyushtirishda Tasbolat, Eybolat, Qodir hamda Sadir ismli starshinalar, Baraq, Tilenish va Sirim kabi botirlar ham qatnashib, ular so‘nggi qo‘zg‘olonlarga kichik juzdan tashqari urug‘larni ham qatnashtirishga erishdilar. Fikrimizcha, bunday qo‘zg‘olonlarning asosiy sababi, ris-qozoq askarlarining, Chaganov otryadlarining hech qanday sababsiz bosqinchilik qilib, qozoqlarning ko‘plab mol-mulklarini, otlarini tortib olganliklaridadir.

Tarixchi M.P.Vyatkinning ta'kidlashicha, qo'zg'olonchilarga qarshi maxsus jazo otryadlari tuzilib, ular hech qanday gunohi bo'lmagan qozoq ovullariga bostirib borib, ularni jazolash bilan shug'ullana boshladilar.[2:238]

Haqiqatan ham, o'sha paytda Ayshuaq xonning tutqunlikda saqlanishiga qarshi kichik juz qozoqlari Sirim boshchiligida milliy qo'zg'oloni boshladilar. Mana shu tarixiy voqealar dostonida o'z badiiy ifodasini topgan, shubhasiz, Oqsoq mayorga qarshi kurashda Baraq botirning o'n ikki yashar o'g'li Asavning qatnashuvi tasviri Xo'jaylida nashr qilingan nusxada ancha mukammal ishlangan. Ammo dostonning boshqa nusxalarida bu epizod juda qisqa tasvirlangan.

Kuzatishlardan ma'lum bo'ladiki, haqiqatan ham Sirim boshchiligida 1791-yilda olib borilgan ozodlik harakatlarida tabin urug'idan Elkaboy, Barmoq, Do'si, Baraqlar bilan Asav ismli starshina bo'lgan.

Mavjud doston variantlari tahlili shuni ko'rsatadiki, Erejep Bileulov nusxasigina Alako'bek vafot qilganidan so'ng qozoqlar bilan qalmoqlar o'rtasidagi nizolar barham topib, qozoq va qalmoq xalqlari do'stlik bitimi tuzganliklari bayon qilinadi.

Demak, dostonning Erejep Bileulov nusxasida asrlar osha sher yurakli azamatlarning yuragida saqlangan, ammo amalga oshmagan ezgu o'ylari, orzulari o'zining badiiy ifodasini topgan. Zero, folklorshunos S. Sakenov ushbu doston nusxasini xalq dostonlari an'analarini o'zida mujassamlashtirgan badiiy barkamol variant sifatida baholagan-ki, bunga qo'shilish mumkin. Shuningdek, u turkiy xalqlar orasida tarqalgan "Baraq botir" dostoni yagona syujet asosida qurilgani, buni har bir variantning syujetdagi asosiy motivlari, obrazlar tizimi va badiiyatini chog'ishtirganda yaqqol ko'rish mumkinligini ta'kidlaydi.[5:59] Darvoqe, bunga doston nusxalari matnida qo'llanilgan epik klishe'lar, stereotip (turg'un ibora)larning o'xshash kelishidan to'la ishonch hosil qilish mumkin.

Ammo tadqiqotchining Xo'jaylida chop qilingan. "Asau-Baraq" dostonining Nukus pedagogika instituti dotsenti Q.Jumajonov tomonidan T.Omonjo' o'g'li ismiga bog'lashi noto'g'ri ekanligi fikriga ma'lum darajada qo'shilish mumkin. Negaki, "Asau-Baraq" nashr qilinmasdan oldin ham kuylanib kelingan. Demak, folklorshunos Q.Jumajonov dostonning M.Axmetov, N.Ramaqulovning jir so'ngida:

*"Муни жазып шыгарган,
Аманжоулов шаыр-ды" –*

deya yozganlari satrlariga tayangan ko'rinadi. Ammo T.Omonjo' o'g'li matnga ijodiy yondashib, an'ana doirasida syujetga ayrim epizodlarni kiritib, o'zining kuchli badehago'y jirchi ekanligini isbotlaganligini, badiiyati mukammal ishlanganligi bilan ajralib turishini yuqorida ko'rib o'tgan edik.

Binobarin, asrlar osha xalqimizning ma'naviy ozuqa manbayi bo'lib kelgan "Asau- Baraq" dostonini maxsus ilmiy tadqiq etish galdagi vazifalardan sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asau – Baraq. Alg'ы so'z. – Xojeli.1993, 3, 15, 39.
2. Вяткин М. Сырым батыр. – Алматы. 1951. – Б 238.
3. Левшин А.И. Описание киргиз – казахских или киргиз– кайсацких орд и степей. Алматы. Санат. 1936. С.215.
4. Путилов Б.Н. Героический эпос и деятельность. – Л., "Наука", 1998, –С.77; 78.
5. Семенов С. Барақ батыр туралы жыр нұсқалары. Kitobda: "Asau – Baraq" Немесе табын тарыхына қирусне. Алматы. "Аманат – ТТ". 2004, 48; 59 – бет.
6. Eshonqul J. Folklor: obraz va talqin. – Urganch. Nasaf. 1999, – B 102-116.